

Vilim TONKOVIĆ

By giving the general review, there is also given a relation about alchemists in our area. The very first alchemist in Yugoslavia was Peter Buono, the alchemist from Pula. Among the four alchemists from Istrian area, three of them were physicians and their occupations with alchemy were because of professional interest and wish more success in their profession. Peter Buono and Ivan Bratti were also the respected European alchemists.

Eman PERTL

Lečenje medom poznato je od uvek, a lečenje pčelinjim otrovom (apitoksinom, apiterapijom) preporučivali su već *Hipokrat* (460—377 god. pre n.e.), *Celsus* (1. vek pre n.e.) i *Galen* (131—201 posle n.e.). Pošto je narodna medicina pčelinjim ubodima (pčelinjim otrovom) uspešno lečila izvesna zapaljenja, počeli su se za ovakav način lečenja zanimati takođe i lekari. U najnovije vreme (1858) počeo je da se bavi apiterapijom francuski lekar *dr Demarti*, koji je svoje uspehe saopštavao u stručnoj štampi. Tako je za sve ovo doznao (1864) *prof. M. Lokumski* iz St. Petersburga, koji je mnogo pisao o svojim rezultatima kod lečenja reumatičara i bolesnika sa neuralgijama pčelinjim ubodima.

Koliko je do sada poznato za vreme Demartija i Lokumskog još lečenje pčelinjim ubodima u prostoru Austro-Ugarske i u Srednjoj Evropi uopšte nije bilo poznato vrevotano zbog toga što je francuska medicinska literatura bila ruskim lekarima pristupačnija nego je bila tada austrijskim. I tako je Lokumski već godine 1864. iscrpnije proučavao pčelinji otrov i njegovu efikasnost kod lečenja reumatičnih obolenja.

Puno interesa za apiterapiju ima i u najnovije vreme, što je potvrdio takođe III međunarodni simpozijum o apiterapiji (11—14. IX 1978. god.) u Portorožu. Naročito se bave proučavanjem apitoksina sovjetski autori. Među njima spominje *N. P. Jojriš* u svome radu »Pčele krilati farmaceuti« takođe mariborskog apiterapeuta *dr Filipa Terča* i da je (1879) — dakle za vreme kada je Filip Terč u Mariboru već lečio pčelinjim ubodima, ruski vojni lekar *I. V. Lubarski* napisao rad »Pčelinji otrov lek«, u kojem na osnovu svojih dugogodišnjih iskustava tvrdi, da pčelinji otrov predstavlja skupocen lek kod lečenja reumatičnih bolesnika.

Puki slučaj je hteo da je godine 1879. u Mariboru *dr Filip Terč* samostalno i nezavisno od ostalih, njemu samome nepoznatih apiterapeuta, počeo intenzivno da leči reumatičke bolesnike pčelinjim otrovom. On sam, pčelar i lekar, patio je od reumatizma i primetio je da su njegove reumatičke tegobe popuštale kad bi ga pčele kod pčelarskog rada ubole. Razume se to nije bilo novo saznanje, ali je Filip Terč na osnovu sopstvenog iskustva zaključio da između reumatizma i pčelinjeg otrova postoji neka naročita veza. Zato je počeo terapijskim eksperimentisanjem pčelinjim ubodima i uskoro se uverio da pčelinji otrov deluje (aplikovan bolesniku pčelinjim ubodima) lekovito, jer se puno bolesnika posle takve terapije izlečilo.

Ko je bio Filip Terč? Rodio se ocu Janu i majci Barbari, rođ. Štepanovi dne 30. III 1844. u kraju Praporišće br 9, u tadašnjem srezu Domažlice u Češkoj. Potiče iz stare seljačke porodice, iz čvrstog ogranka češkog naroda iz krajeva psoglavaca* (č. Chodově), seljaka-graničara, koji su imali na svom barjaku i pasju glavu, od toga i ime »Psohlavci« (Pasjeglavci); njihovo je središte bio grad Domažlice. Njegovu je pokrajinu Münchenska politička vivisekcija godine 1938. ostavila okrnjenoj češkoj zemlji, što je značilo da ovde nije imalo toliko Nemaca, da bi ovu pokrajinu mogli uključiti u treći Reich. Posle mature studirao je medicinu u Beču, gde je bio 1869. promovisan za doktora medicine. Posle promocije još se stručno usavršavao kao sekundarni lekar. U bečkoj opštoj bolnici postao je hirurški klinički asistent. Kad se godine 1873 ili 1874 (?) venčao sa Rudolfinom Valenta, došao je 1876 sa njezinom porodicom u Maribor, gde je njegov tast bio direktor Radionica južne železnice, dok se on sam posvetio opštoj medicinskoj praksi i pčelarstvu. Njegova žena Rudolfina Valenta (Valentová), rodila se dne 28. III 1855. u Chicagu, gde je njezin otac bio lekar i apotekar; sa njom je imao F. Terč sina Rudolfa, koji se rodio dne 12. IV 1875. u Plznu. Kasnije je bio očni lekar u Beču, ali je još srazmerno mlad umro 1931. F. Terč se venčao po drugi put sa Katarinom Scherbaum, mariborčankom, s kojom je imao sina Hansa i ćerku Margaretu.

F. Terč se u Mariboru uskoro osvedočio kao dobar lekar, ali i takođe kao pčelarski stručnjak. Već godine 1878. bio je izabran za predsednika podružnice Štajerskog pčelarskog društva. Sarađivao je sa štajerskim Slovencima, upisao se kao član mariborske Slovenske čitavnice (čitaonice) i bio među osnivačima Narodnog doma u Mariboru. Za vreme slovenačkog pedagoga Henrika Schreiner (1850—1920), direktora muške učiteljske škole u Mariboru, bio je F. Terč na ovoj školi nastavnik za higijenu i stomatologiju, a kao pčelarski stručnjak potpomagao je prof. J. Koprivniku (1849—1912) u praktičnoj nastavi iz pčelarstva; potsticao je slovenačke đake učiteljske škole, da kao učitelji (naročito na selu) gaje pčelarstvo i navode takođe ostale toj korisnoj grani privrede. Za svoj dugogodišnji odani rad među đacima učiteljske škole i donještajerskim pčelarima primio je više priznanja. O pčelarstvu je mnogo predavao, kako u samom Mariboru i njegovoj okolini tako i u Beču i Gradcu (Graz).

Pčele su Filipu Terču pokazale put do naročite medicinske delatnosti, ka apiterapiji. Kao lekar nije baš u početku cenio ovaj »pučki« način lečenja pčelinjim ubodima**, ali kad se uverio da postoji »naročita veza« između pčelinjeg otrova i reumatizma, on se već godine 1879. posvetio proučavanju apiterapije i tako konstatovao, da u istinu pčelinji otrov (apitoksin) dejstvuje lekovito kod svih slučajeva reumatizma.

Orijentaciona (gruba) statistika nam kaže da je F. Terč do godine 1912., dakle u toku 34 godine, lečio 658 slučajeva (pravog) reumatizma. Od ovih je bilo sasvim izlečenih 543, oporavljenih 99, a 16 slučajeva

* Češki pisac Alois Jirásek (1851—1930) u svom romanu »Psohlavci« opisuju njihovu zemlju, tradiciju i poslanstvo — braniti i očuvati je češkoj otadžbini.

** V. članak Zdravilo čebelnega pika (Lek pčelinjeg uboda), Slovenska čebela, avgust 1878, str. 76—77, drugi odstavek na strani 77: »Trebalo bi da se time (naime lečenjem reumatizma pčelinjim ubodima) pokuša također kod nas, a rezultat ovakvih pokušaja saopšti preko štampe.

se nije niti oporavilo, ali su kod izlečenih takođe izčezele srčane i bubrežne afekcije. Da pčelinji otrov dejstvuje takođe na bolesno srce i krvne sudove potvrdili su najnoviji rezultati kliničkih istraživanja i svakodnevno iskustvo, a pored ovoga i mnoge laboratorijske pretrage, ali je u suštini isto već davno pre toga utvrdio F. Terč svojim kritičkim prosuđivanjem i tačnom kliničkom analizom svojih uspeha odnosno neuspeha kod apiterapije.

F. Terč je svega lečio 660 reumatičnih bolesnika, od kojih je posle aplikacije pčelinjih uboda bilo izlečenih 544 (82%), dok su pre pčelinje kure svi drugi lekovi zatajili. Uprkos srazmerno dobrom uspehu je apiterapiju (pčelinjim ubodima) teretilo više momenata: bila je bolna i dugotrajna, a pored toga zimi nije bila izvodljiva.

Apiterapeuta F. Terča je već od samog početka interesovalo u kakvom odnosu može da bude pčelinji otrov kako na zdrav, tako na bolesni organizam. Da bi to mogao pouzdano utvrditi, proučavao je i ocenjivao svoje apiterapeutske uspehe u razdoblju od sedam godina (verovatno u periodu među 1880—1887) kod 113 slučajeva, kojima je aplicirao svega 39000 pčelinjih uboda i to sopstvenim (nezaštićenim) prstima*, pri čemu je primetio sledeće: kod zdravog pojavila se nakon pčelinjeg uboda primarna reakcija u obliku urtike, kojoj se pridružila sekundarna intoksikaciona manifestacija (otok kože sa opštim simptomima).

Kod ljudi koje su ubole pčele se vremenom razvio imunitet za pčelinji otrov, koji se većinom već posle pola godine gasi. Neki su već apriori imuni (urođeni imunitet), tako da se kod njih uprkos još tolikih pčelinjih uboda sekundarni otok ne može javiti, dok ima i takvih koji nikad ne postanu imuni (te zbog toga otiču nakon svakog pčelinjeg uboda). Sekundarni otok (eventualno eritem-crvenilo) prouzrokuje alteraciju nerava u krvnim sudovima.

Kako reaguju na pčelinji ubod reumatični bolesnici?

Sekundarnog otoka kod njih posle prvog uboda nema; Pojavljuje se tek posle 2, 3, ili 10 uboda, ili tek posle 50, 100 ili čak posle 1000 pčelinjih uboda. Čim postane organizam imun, otok posle pčelinjih uboda počinje da postaje sve oskudniji, ili se uopšte više ne javlja. Kod veoma starih slučajeva reumatizma može da se, nakon pčelinjih uboda, razvije tobožnja reaktivnost (koja je jednaka imunitetu nastalom posle sekundarnog otoka); ako bi u ovakvim slučajevima produžili sa pčelinjim ubodima, mogao bi da nastane otok, još po drugi put i ovaj bi se mogao po-

* O tome nama priča školski nadzornik u penziji Mirko Vauda, jedini bolesnik Filipa Terča, koji je još u životu: Najpre sam se morao svući do pojasa, nakon toga mi F. Terč namaže levu prsnu stranu nekom tečnošću, verovatno nekim dezinficijensom. Posle toga uzme naročitu duguljastu kutijicu, koja je sprema imala maleni pokretljiv zatvarač veličine pčele. Ovim pokretljivim zatvaračem puštao je polako pčelu napolje, tako, da je nju mogao uhvatiti za krila i meni da pritisne na levu, srčanu stranu, da me je ubola i ostavila žalac u koži. Posle toga metnuo je na »smrt osuđenu« pčelu u drugu kutiju a pčelinje žalce ostavio u koži, da bi dejstvovali dva minuta, a kasnije ih izvadio i ubodeni predeo grudi opet dezinfikovao. Svake nedelje morao sam da dolazim tri puta kod dr F. Terča, tako da sam primio postepeno 3 do 10 pčelinjih uboda«.

Dr. Filip Terč

navljati sve dok ne bi ponovo došlo do stvaranja imuniteta. F. Terč nije mogao utvrditi još treći period otoka, pošto su njegovi reumatički bolesnici u svakom slučaju ozdravili već nakon drugog imuniteta.

Da je sve ovo F. Terč naslućivao, naime, da se pojavljuje reumatička reakcija posle apitoksina samo u slučaju pravog reumatizma, potvrdili su slučajevi gonoroičnog zglobnog reumatizma, kao i reumatizmu slična obolenja zglobova, kao npr. giht, tuberkulozno zapaljenje zglobova itd., koja se ne upravljaju u smislu reumatičke reakcije, jer se kod njih već posle prvih pčelinjih uboda pojavljuje bolan otok. Tako je F. Terč na osnovu svojih kliničkih zapažanja i medicinski-logičkim rasuđivanjem utvrdio da se reumatička reakcija na pčelinji otrov sastoji iz sledećih stadijuma: prvi stadijum — *izostanak otoka* posle prvih pčelinjih uboda (negativna reakcija), drugi stadijum — *oticanje* (pozitivna reakcija) i treći stadijum — *stadijum pravog imuniteta* (otok ne može da nastane ni posle bilo kog velikog broja pčelinjih uboda).

Vremenom je F. Terč došao do saznanja, da može očekivati čak oba sledeća stadijuma; naime otok i imunitet, u slučaju da se pojavio prvi stadijum (izostanak otoka), ali je usprkos tome smatrao za potrebno da pčelinjim ubodima konsekvantno produžava, da bi time *ustalio imunitet*. U drugom stadijumu (otok) se bolesnikovo stanje poboljšalo, dok je u trećem (stečen imunitet) bio bolesnik već izlečen (razume se ako je bio već stvarno imun, te jedino kod takvog reumatičnog bolesnika kasnije nije više dolazilo do recidiva).

Na osnovu nabrojanih saznanja F. Terč je ovako zaključivao: Ko je imunizovan protiv pčelinjeg otrova ili ko je protiv njega već kao zdrav imun (urođen imunitet), taj je uopšte zaštićen protiv reumatičnog oboljenja. Ali da bi postignuti imunitet protiv pčelinjeg otrova ustalio, F. Terč je njime ponovo zasićivao reumatizmom aficirane osobe.

Rezultat dugogodišnjeg proučavanja F. Terča bio je u saznanju da predstavlja pčelinji otrov aplikovan pčelinjim ubodom u istinu lek protiv reumatizma. Ovo pokazuje sasvim jasno Terčova obilatna kazuistika, koju je 1888. publikovao i kritički analizirao u medicinskoj reviji *Wiener medizinische Presse*.

U ovoj su publikaciji navedeni slučajevi (od jeseni 1879. pa na dalje) akutnog zglobnog reumatizma, sa i bez kardialne afekcije, dalje slučajevi hroničnog zglobnog reumatizma, od njih neki čak sa reumatičkim marazmom i slučajevi koji su bili već na prelazu ka deformantnom artritisu, kao i slučajevi mišićnog reumatizma i reumatičnih neuralgija.**

Zanimljivo je svakako znati koliko pčelinjih uboda je F. Terču bilo potrebno da bi se kod reumatičnih bolesnika razvio imunitet protiv pčelinjeg otrova, dakle da bi bio time takođe izlečen. Iz njegove kazuistike saznajemo da je u tu svrhu bilo potrebno kod akutnih, nekomplikovanih slučajeva zglobnog reumatizma do oko 90 pčelinjih uboda, (kako je to bilo godine 1880. kod prvog Terčovog slučaja akutnog zglobnog reumatizma). Počeo je sa apiterapijom već septembra 1879. godine kod slučaja akutnog zglobnog reumatizma kod neke žene stare 24 godine, koja je bila već tri meseca prinuđena da leži u krevetu te je njezina bolest već počela da prelazi u hroničan oblik, a već se kod nje takođe mogla primetiti alteracija srčane funkcije. Pošto je F. Terč ovaj slučaj svestrano prosudio, rešio se da započne apiterapijom, ali je reumatična reakcija izostala, premda se je bolesnici stanje za izvesno vreme poboljšalo i bolovi su popustili. F. Terč je sve to smatrao ipak za neuspeh i bio je spreman da prestane sa daljim lečenjem pčelinjim ubodima, da ga nije bolesnica sama uverila, da ipak ima smisla sa njima produžiti. I tako je F. Terč svoje lečenje produžio. I baš ovo je bilo od presudnog značaja za dalji Terčov rad, za njegovu tzv. *pčelinju kuru*. Ustrajnosti ove bolesnice treba zahvaliti da je F. Terč primenjivao pčelinju kuru takođe kod ostalih bolesnika i da je za nekoliko godina izgradio naučne osnove za nju.

Ova njegova (prva) bolesnica doživela je više recidiva, bolest se čak komplikovala eksudatima u zglobovima i pleuralnoj šupljini tako da je F. Terč morao neprekidno aplikovati pčelinje ubode, sve dok nije posle 850 pčelinjih uboda bolesnica postala imuna protiv pčelinjih otrova, pa se mogla opet bez strane pomoći kretati, a posle nekoliko meseci je već bila sposobna za teže zemljoradničke radove, tako da je čak sklopila redovni radni odnos. Ovu je bolesnicu F. Terč stalno kontrolisao i njezin imunitet neprestano ustaljivao sve do 1885. godine tako da je mogla potpuno bez bolova i recidiva, ali je uprkos ovim merama približno nakon

* ... Čebelni pik-zdravniško ocenjen (Pčelinji ubod — lekarski ocenjen), Slovenski čebelar, 6 (1888), br. 10, str. 82—84.

** Rožina F.: Čebelni pik protiv revmatizma (Pčelinji otrov protiv reumatizma), Slov. čebelar, 4 (1901), br. 11, str. 149—150 (izveštaj o predavanju o dejstvu pčelinjeg uboda na medicinskoj akademiji u čilu).

šest meseci ipak kod nje imunitet protiv pčelinjeg otrova prestao: povremeni pčelinji ubodi su kod nje svaki put izazivali jake otoke.

Iz grupe reumatičnih bolesnika sa srčanom afekcijom F. Terč je lečio sa pčelinjom kurom svega 48 slučajeva. Od njih je 36 ozdravilo, sedam ih se nije oporavilo, a pet je bilo bez poboljšanja. Za takve slučajeve mu je bilo potrebno 1055 do 2000 pčelinjih uboda.

Iz grupe slučajeva sa hroničnim zglobnim reumatizmom (među njima postoji sa nepokretnim zglobovima, srčanom manom ili čak veći marantički. Od ovih je izlečeno 151, oporavljenih 35 (samo oporavljenih zbog toga, jer su prevremeno prestali sa lečenjem).

F. Terč je lečio ukupno 253 slučajeva sa mišićnim reumatizmom. Od ovih je bilo izlečenih 212, oporavljenih 41 (i ovde se radi o slučajevima koji su prevremeno napustili pčelinju kuru). Kod jednog slučaja opšteg, neobično jakog mišićnog reumatizma bilo je potrebno primeniti do potpunog imuniteta (za pčelinji otrov) 800 pčelinjih uboda te kasnije više nije bilo recidiva.

Još bi trebalo da spomenemo očni reumatizam (i to iritis rheumatica), koji obično pre ili kasnije pređe u hronični oblik. U skladu sa doktrinom F. Terča u takvim slučajevima svakako dolazi u obzir pčelinja kura (sa takvim slučajevima bavio se njegov sin dr Rudolf Terč, očni lekar u Beču), ali tada (oko 1888. godine) dr F. Terč, u pogledu takvih slučajeva nije imao mnogo iskustva.

Obzirom na značajne uspehe koje je F. Terč imao svojom pčelinjom kurom, tj. pčelinjim otrovom (apitoksinom), svrstao se u grupu, već tada poznatih i priznatih specifičnih reumatologa. Za svoju metodu lečenja (pčelinje kure) je brižljivo izabrao *indikacije** i *kontraindikacije,*** a svojim eksperimentima i kliničkim posmatranjem je istovremeno ukazivao put kasnijoj alergologiji i imunologiji.

Razume se da je F. Terč imao vremenom zbog svojih uspeha pri lečenju reumatičnih bolesnika pčelinjom kurom sve više zavidnih suparnika u redovima svojih staleških drugova; neki među njima su se veoma nepristojno izražavali o njegovim nastojanjima ili su mu se čak rugali, što je naravno knjilo njegov lekarski ugled. O svemu tome nam F. Terč sam priča otprilike ovim rečima: »Da se neki na moj račun rugaju mi ne smeta jer me je zadesila sudbina slična onima koji su bili pioniri još mnogo važnijih delatnosti, pa ih njihovi savremenici takođe nisu ozbiljno shvatali. Ipak ni najmanje ne odustajem od svojih pronalazaka i saznanja, kako sam ih već naveo godine 1888. u stručnoj literaturi i na predava-

* *Indikacije* za pčelinju kuru po F. Terču: uglavnom svi stadiji (pravog) reumatizma. Kod sasvim svežih (akutnih) slučajeva reumatizma može da nastaje već posle prvog pčelinjeg uboda otok i poboljšanje ili reumatičke tegobe (naročito bolovi) uopšte nestaju, jer se kod ovakvih (akutnih) slučajeva reumatička noksa u organizmu još nije potpuno zadržala. Hronični oblici reumatizma: što više postanu hroničnim, tim umesnija je pčelinja kura, koja može da bude uspešna čak u slučajevima početnog marazma i kada zataje svi ostali raspoloživi lekovi (pre svih salicilati).

** *Kontraindikacije*: deca, stari ljudi, teška srčana mana, te oslabelost srca uopšte.

vanjima koje sam držao u Društvu lekara u Beču* i u Štajerskom pčelarskom društvu u Grazu,** te još drugde. Došao sam do saznanja da posle pčelinjeg otrova (apitoksina) prestaje pravi reumatizam, mada ne u slučaju zglobnog zapaljenja drugog izvora (giht, gonoreja, tuberkuloza itd); kod slučajeva gde reumatizam još ne traje dugo, ni lečenje pčelinjim ubodima ne traje dugo, tako da je potrebno samo mali broj pčelinjih uboda, dok slučajevi, koji već traju duže vreme, još pogotovo ako su teži, traže naravno koji put čak višegodišnje ustrajno lečenje sa srazmerno većim brojem pčelinjih uboda.

Razume se da sve to nije tako jednostavno. Moja iskustva sam naime stekao u teškim brigama koje su pratile noći bez sna, što je razumljivo ako pomislim da sam se latio, meni nepoznate delatnosti, koju je pored svega teretilo takođe preterano brbljane o opasnostima pčelinjih uboda, koji doduše proizvode bolove, ali nikad ne ubiju nego mogu da budu jedan od najjačih lekova. Na žalost su prijatelji i neprijatelji moji, neki put vanredno dobre uspehe, prećutali.

Svakako treba sa pčelinjom kurom početi što pre, još pre nego bolest zastari. Pri tome je potrebno mnogo strpljenja lekaru kao i bolesniku, jer se reumatizam, ovaj još uvek ne do kraja poznata bolest, ponavlja sve dok nije postignut potpuni imunitet protiv pčelinjeg otrova. Tako sam na primer lečio četiri godine pčelinjim ubodima bolesnicu sa otečenim i deformisanim zglobovima na gornjim i donjim udovima; rentgenski snimank njene ruke još čuvam! Istovremeno je patila takođe od zapaljenja desne plućne maramice i bubrega. Već pola godine posle toga je bolesnica bila pokretna i sposobna da vrši svoje zanimanje (učiteljica francuskog jezika) i van svog stana. Posle toga sam produžio lečenje ambulantno, tako da je primila ukupno 15000 pčelinjih uboda. Bolesnica je sva procvala, njeni zglobovi postali su vitki i pokretni.

Već ovaj slučaj bi mogao da lečenje pčelinjim ubodima postavi u pravo svetlo i da ga očuva pred smeškanjem i nepoverenjem, da sam tada imao priliku predstaviti ga pre i posle lečenja uglednom kliničaru. Istinitost mojih će rezultata biti možda dokazana tek kasnije ali ne mari ništa ako se to desi tek posle moje smrti.

Ovako je govorio F. Terč — takav je bio njegov J'acuse! — godine 1907., pošto je već 29 godina lečio pčelinjim ubodima.

Već 90 godina citiraju radove F. Terča mnogi autori, kojim ga priznaju kao ozbiljnog naučnog istraživača, a u srednjoj Evropi pogotovo, gde je pionir apiterapije; sa njom je dao inicijativu za istraživanje pčelinjeg otrova (J. Langer),*** a farmaceutske industriji za produkciju bez-

* Tema: Die Beziehung des Bienenstiches zum Rheumatismus und zur entstellenden Gelenksgicht (Odnos pčelinjeg uboda i reumatizma i deformantnog gihta); predavanje godine 1888. (Beč).

** Tema: Der Bienenstich als Heilmittel gegen Rheumatismus (Pčelinji ubod kao lek protiv reumatizma); predavanje 1904. (Graz) — Uporedi Izvori i literatura sub 3.

*** (Tadašnji) priv. doc. dr Josef Langer (Praha) marljivo je studirao sastav pčelinjeg otrova. Došao je do ubeđenja, da se pri tome ne radi o mravljoj kiselini, nego da dejstveni princip pčelinjeg otrova čini verovatno neka baza, koju u rastvoru održava neka kiselina. Dalje je utvrdio, da oduzima 0,1% rastvor pčelinjeg otrova, kojega je Langer sam pripremio, vitalnost mikroorganizmima (verovatno uzročnika reumatizma) u ovom rastvoru. U živom organizmu verovatno oduzima

bolnih preparata apitoksina, što je želeo takođe F. Terč sam, ali to više nije dočekaao.

Da su zaključci F. Terča o lekovitom efektu apitoksina ispravni, potvrdio je već spomenuti III međunarodni simpozijum o apiterapiji (Portorož 1978.). Mnogo je autora govorilo o dejstvu pčelinjeg otrova, a još naročito o njegovom uticaju na rad srca i krvnih sudova (antiaritmičko dejstvo) i kardiostimulativne osobine apitoksina).

Zanimljiva je bila primedba prof. Remyja *Chauvina* (Sorbona, Pariz), da su nekada bili na području apiterapije vodeći Francuzi dok su sada ovu ulogu preuzele istočne države. Mnogi su autori bili takođe mišljenja, da nekoji nekritički upotrebljavaju preparate pčelinjeg otrova (propolis i slične preparate) te time disrredituju nauku. Zato neka se lekari bave lečenjem, a pčelari pčelarstvom! Jedno i drugo idealno je združivao mariborski apiterapeut dr Filip Terč, lekar i pčelar zajedno.

Koliko se sve do sada moglo proveriti, rad i rezultate kod apiterapije F. Terča citirali su sve do danas sledeći autori: *Forster K. A.* (Švajcarska), *Grimm G.* (Z. Nemačka), *Minarik F.* (SFRJ), *Mladenov S.* (Bugarska), *Orlov B. N.* (SSSR), *Sajo K.* (Z. Nemačka, Štuttgart), *Schmitz M.* (Austria, Wien) i *Sögtrop H. H.* (Z. Nemačka).

Na ovom mestu treba još da spomenemo farmaceutske preparate, koje je farmaceutska industrija počela da izrađuje u vezi sa rezultatima pčelinje kure kod reumatičnih bolesnika. Među prvima od preparata bio je *Forapin* i to u dve jačine, naime *Forapin I* i *Forapin II*. *Forster K. A.* je godine 1930. preuzeo vođenje firme *Mack* (Z. Nemačka, Bavarska), a prvi lekoviti preparat, kojega je izradio, bio je preparat sa pčelinjim otrovom — *Forapin* (izvođeno iz *Forester* i *apis*). Ovaj preparat sadrži pčelinji otrov sa 300 jedinica (1 jedinica pčelinjeg otrova iznosi 0.01 suvog otrova). *Forester K. A.* više puta citira F. Terča kao prvog lekara, koji se naučno bavio terapijom sa pčelinjim otrovom, sa apiterapijom. Nemačka farmaceutska industrija, npr. firma *Mack*, je zajedno, time što je priznala da je F. Terč bio osnivač terapije pčelinjim otrovom (apitoksinom), bacila takođe na tržište razne prerate (u obliku masti i injekcija), koje sadrže pčelinji otrov.

Firma *Schaper & Brümmer* (Z. Nemačka, *Salzitter-Ringelheim*) izrađuje preparat *Esferitox*, koji povećava odbrambene snage organizma i sadržava među ostalim takođe *apis mellifica*, u obliku kapljica, tableta

pčelinji otrov ovim mikroorganizmima njihovu otpornost, da i kiseonik organizma lakše napada i konačno uništi; u, za pčelinji otrov, imunom organizmu ovi su mikroorganizmi već uskoro, pošto prođu u njega, uništeni.

Kako misle o sastavu pčelinjeg otrova ostali autori?

Godine 1968. izveštava H. *Sögtrop* (Bellenberg, Bavarska), da fosfolipaza A (8—14% suvog otrova), melitin (približno 50% suvog otrova) i peptidi (1—2% suvog otrova) predstavljaju bitni sastavni deo pčelinjeg otrova. *Jojriš P. N.* godine 1977. nabroja kao sastavne delove pčelinjeg otrova melitin (50%), apamin (3%), polipeptide, koji u farmakološkom pogledu verovatno nemaju kakav veći značaj, dalje fosfolipazu A (14%), hialuronidazu (20%) i histamin (1%), kojeg su nekad smatrali glavnom komponentom pčelinjeg otrova. Godine 1978. tvrde *Stieger* i saradnici da se pčelinji otrov sastoji pre svega iz fosfolipaze A, hialuronidaze, melitina i apamina; fosfolipazi A i hialuronidazi pripisuju najveći antigeni efekat.

i supozitorija. *Apis mellifica* sačinjava pčelinji ekstrakt, kojega sadrži esberitoks u homeopatskoj dozi (D4 2,0).

Poznat je preparat pčelinjeg otrova imenom *Apikosan*. Njime su lečili *Brüning* (univerzitetska očna klinika Berlin), i *Meesmann A.* (univerzitetska očna klinika Kiel), koji su imali s njime pre rata vrlo dobre uspehe kod lečenja reumatičkog iritisa; posle rata *apikosan* su istisnuli kortizonski preparati.

Firma *Allergopharma Ganzer* (Z. Nemačka, Reinbek b. Hamburg) upotrebljava pčelinje ekstrakte kod izrade preparata za hiposenzibilizacionu terapiju, a slično radi i firma *J. A. Wülfing Neuss* (Z. Nemačka), Nemačka firma *Biologische Heilmittel Heel GMBH* izrađuje preparat *Apis Homoaccord*; upotreba mu je homeopatska.

Unuk dr Filipa Terča, očni lekar dr Rudolf Terč, koji živi u zapadnoj Nemačkoj, kaže među ostalim i ovo: Malo pre drugog svetskog rata apiterapija je počela da se zakoreni, ali je zbog rata zakrnula. Uprkos svemu još se uvek nadam da će doživeti veliko priznanje istraživač koji će odgonetnuti pitanje *apis mellifike* kao leka protiv reumatizma.

Time još nije sasvim iscrpljen pregled sviju farmaceutskih firmama* koje izrađuju preparate pčelinjim otrovom. Kod nas se bave proizvodnjom pčelinjih preparata Pčelarski kombinat Beograd i Medex Ljubljana.

Otrpilik 100 godina nakon toga kad se F. Terč naselio u Mariboru, koji je njegovom zaslugom postao kolevka apiterapije u Srednjoj Evropi, počelo se kod nas oko godine 1975, kad se već činilo da smo nakon proučavanja pčelinjeg otrova po Filipu Terču »zaspali«, ponovo istraživanje domaćim pčelinjim otrovom. Kako pokazuju izvesne činjenice, opravdano se smemo nadati, da uspeši neće izostati.

Još nekoliko reči o pčelarskom muzeju u Radovljici.

Sa panaa iznad vitrina možemo da se upoznamo sa slovenačkim doprinosom pčelarskoj nauci i takođe pionirskim radom na području apiterapije — proučavanjem pčelinjeg otrova i uspesima lečenja reumatičkih obolenja pčelinjim ubodima, mariborskog lekara i pčelara dr Filipa Terča.

U odeljku izložbe određenom za apiterapiju dominira značajni grb Akademije *Operosorum* iz godine 1701. Ova akademija, prva naučna ustanova na slovenačkom tlu, izabrala je naime za simbol Ljubljanu sa pčelinjom košnicom i pčelama koje lete nad gradom. Sa strane ovog istorijskog grba izložene su fotokopije iz radova *Valvasora*, *Antona Janše*, *Petra Pavla Glavara* i *Dajnka*, koji pričaju o lekovitoj vrednosti meda. Pored ovog ima ovde i dokumenata koji svedoče o našem doprinosu nauci na području apiterapije. Obilna dokumentacija o radu pionira apiterapije u Srednjoj Evropi, mariborskog lekara dr Filipa Terča, pa još odlomci iz publikovanih stručnih izveštaja današnjih istraživača, kao što su prof. dr *Likar*, prof. dr *Perušek*, prof. dr *Osmanagić*, dr *Kern*, dr *Rode*, dr *Herman*, mgr *Filipič* i ostali.

Novi odeljak pčelarskog muzeja o apiterapiji u Radovljici prvi je takav u čitavom svetu.

* Što se tiče pčelinjih preparata, koji se upotrebljavaju u SSSR, ČSSR i DR Nemačkoj, vidi u Slov. čebelaru 80 (1978), br. 11, s. 389 i 418!

Izvori i literatura:

1. Mladenov S., Med i lečenje medom (sa bugarskog), Beograd 1968; — 2. Jojriš N. P., Pčele krilati farmaceuti (sa ruskog), Beograd 1968; — 3. Terč F., Ueber eine merkwürdige Beziehung des Bienenstiches zum Rheumatismus. Wiener medizinische Presse 1888, Nr. 35—40. — Idem, Der Bienenstich als Heilmittel gegen den Rheumatismus, Steirischer Bienenvater, 1904, Nr. 1, slovenački prevod (Kurbus) u Slov. čebelar 1905, 4—9; — Idem, Das Bienengift in der Heilkunde, Steirischer Bienenvater, 1907, Mai, slovenački prevod Pčelinji otrov u medicini, Slov. čebelar 10 (1907), br. 7, s. 104—105; — Idem, Die Beziehung des Bienengiftes zum Rheumatismus und zur entstellenden Gelenkgicht, 1888, (predavanje); — 4. Beran J. (Ljubljana), Tertsch Rudolf, iun. (ZR Nemačka), Obaveštenja putem pisama o najbitnijim podacima (biografskim, geografskim, etnografskim) o dr Filipu Terču, mariborskom apiterapeutu; — Andel J., Republika Československá, Čechy, II. deo, Praha 1932—3, 526—28; — 5. Pertle E., Dr Filip Terč prvi apiterapeut u Srednjoj Europi (princip njegove pčelinje kure kod reumatičkih bolesnika), Slov. čebelar 80 (1978), br. 11, s. 386—8; — Vauda M., Bio sam pacient dr Filipa Terča, Priroda, človek in zdravje (Ljubljana), 33 (1978), br. 9—10 (na omotu); — 6. Tertsch Rudolf, sen., Das Bienengift im Dienste der Medizin, 1912 (Im Selbstverlage des Oesterreichischen Reichsvereines für Bienenzucht Wien); — 7. Meesmann A., Ueber die Behandlung der Iritis rheumatica mit Bienengift, Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde, 1936, 97. Band, Dezember, Stuttgart; — 8. Terč F., Čebelni strup v zdravilstvu (Pčelinji otrov u medicini), Slov. čebelar, 10 (1907), br. 7, s. 104—05; — 9. Langer J., Arch. exper. Pathol. u. Pharmakologie 1897, 381—96; — Rojina F., Čebelni strup in čebelni pik (Pčelinji otrov i pčelinji ubod), izveštaj o predavanju J. Langeru na pčelarskoj skupštini g. 1901. u Vroclavu, Slov. čebelar 5 (1902), s. 116—18 i 127—30; — 10. Sögtrop H. H., Neues über Bienengift, Der deutsche Apotheker, 20 (1968), Nr. 4; — 11. Jojriš N. P., Pčele i medicina, 1977, Nolit, Beograd; — 12. Stieger M. et al., Zur Klinik und Diagnostik der Bienengiftallergie, Der Hautarzt 19. 632—37 (1978); — 13. Kornjeva N. V. (SSSR), Kočenje procesa mikrocirkulacije kod delovanja pčelinjeg otrova, Slov. čebelar, 80 (1978), 395, (izvadak iz predavanja); — 14. Orlov B. N., Gelašvili D. B., Parin S. B. (SSSR), Farmakološka analiza uticaja pčelinjeg otrova i njegovih frakcija na cerebralnu hemodinamiku, ibidem, s. 396 (izvadak iz referata); — 15. Chauvin R. (Pariz), Diskusija ka referatima na III. međunar. simpozijumu o apiterapiji g. 1978. u Portorožu, ibidem s. 409; — 16. Bonimond J. P. (Francuska), Čizmarik J. (ČSSR), Frenkel M. M. (SSSR), idem, ibidem, s. 282; — 17. Forster K. A. (Švajcarska), Obaveštenje u pismu dne 2. X 1975; — 18. Grimm G. (ZR Nemačka), Ein Tropfen Nektar, VEB Deutscher Landwirtschaftsverlag Berlin 1973, s. 186; — 19. Minarik F., Iz najstarije i starije prošlosti mariborske bolnice, Opšta bolnica Maribor, Zbornik (ed. Pertl E.), 1959, 79; — 20. Orlov B. N. (SSSR), Teorijski osnovi upotrebe pčelinjeg otrova u medicini, Slov. čebelar, 80 (1978), s. 389—90 (izvadak iz referata); — 21. Sajó K., Unsere Honigbiene, Stuttgart 1909 (Kosmos), s. 23; — 22. Schmitz M., Ars medici (Wien) 1936, 362—64; — 23. Fehlov F., Zur Technik der Bienengiftbehandlung von Rheumatismen, Neuralgien, Myalgien, ibidem, 1935, 494—95; — 24. Firma Schaper & Brümmer, Esberitox (informacija, upute); — 25. Firma Allergopharma Joachim Ganzer KG (Reinbek b. Hamburg), obaveštenje u pismu dne 13. VII 1979. o svojim preparatima pčelinjeg otrova za hiposenzibilizacionu terapiju; — 26. Firma Jochan A. Wülffing, Neuss (ZR Nemačka), obaveštenje u pismu dne 14. VII 1978. o preparatu Allergen »Biene«, koja služi za hiposenzibilizacionu terapiju, sa dodatkom publi-

kacije Überempfindlichkeit gegen Insekten, Insektenbisse und -stiche; — 27. Tertsch Rudolf, iun. (Moers, ZR Nemačka), obaveštenje u pismu dne 12. VIII 1978. — Firma Biologische Heilmittel Heel GmbH izrađuje preparat Apis Homoaccord (homeopatski princip); — 28. Idem, obaveštenje u pismu dne 10. VIII 1978. u vezi sa Ringelheimer biologische Rundschau, Heft 12 (1957) u. Heft 20 (1965); — 29. Avguštin Maruša, Soba apiterapije u pčelarskom muzeju u Radovljici, Slov. čebelar 80 (1978), s. 419; — 30. Ponikvar Ivanka, Vošnjak M., Apiterapija u pčelarskom muzeju u Radovljici, ibidem, s. 420—21.

DR FILIP TERČ, BAHNBRECHER DER APITHERAPIE IN MITTELEUROPA

Eman PERTL

Obwohl das Bienengift (Apitoxin; Applikation mit Bienenstichen) schon vor unserer Zeitrechnung dem Hippokrates und dem Celsus bekannt war, und später auch dem Galen (1. Jh. n. Chr.) führte es in Europa erst der französische Arzt Demarti (1858) in die ärztliche Praxis ein; 1864 folgte ihm M. I. Lokumski (Petersburg), 1879. verfasste sein Landsmann I. B. Lubarski das Werk »Apitoxin als Heilmittel«. Selbstständig und unabhängig von Demarti, Lokumski und Lubarski widmete sich 1879 in Maribor der Arzt und Imker Dr Filip Terč (1844—1917), Tscheche von Geburt, der Heilung der Rheumatiker mit Bienenstichen. Er veröffentlichte seine Forschungsergebnisse 1888 in der Zeitschrift »Wiener medizinische Presse« (Wien). Nach der Veröffentlichung dieser Publikation begann sich ganz Mitteleuropa für die Apitherapie zu interessieren. Nach langen Jahren des Experimentierens und sorgfältiger klinischer Beobachtungen konnte sich F. Terč überzeugen, das Apitoxin nur beim Rheumatismus wirksam war, bei anderen Gelenkentzündungen (Gicht, Tripper, Tuberkulose) jedoch nicht; der Rheumatiker müsse jedoch möglichst bald mit dieser Therapie beginnen. Es hat sich nämlich gezeigt, das die veralteten Fälle auf die Therapie nicht so verlässlich reagiert haben wie die frischen. Ferner stellte F. Terč fest, das der Patient solange der Therapie unterzogen werden müsse, bis er völlig immun gegen das Apitoxin würde. Er beschrieb und erklärte die Reaktion der Haut auf Bienenstiche, die der Beschreibung und Deutung der ihm später folgenden Allergologen entspricht. Er erkannte jedoch schon bald, das das Apitoxin nicht Heilmittel für jedermann sein kann. Deshalb wählte er die Indikationen wie auch die Kontraindikationen für die Apitherapie sorgfältig aus. Auch die damalige offizielle medizinische Schule erkannte die Forschungsergebnisse von F. Terč an und mehrere Autoren sehen in ihm den Forscher der die Wirkung des Apitoxin von neuem entdeckte und seine Anwendung bei der Therapie von Rheumatikern medizinisch begründete. Aus seinen Publikationen geht hervor, das er mit seinen Experimenten und klinischen Beobachtungen der späteren Allergologie und Immunologie den Weg bereitete. Indirekt war er es auch, der Anregung zur gründlicheren Forschung der chemischen Zusammensetzung des Apitoxin gab, er regte aber auch die pharmazeutische Industrie zur Herstellung schmerzloser, das Apitoxin enthaltenden Arzneimitteln, an. Schon seit 90 Jahren zitieren viele Autoren F. Terč als einen wahren wissenschaftlichen Forscher, so in jüngster Zeit z. B. Forster K. A., Jojriš N. P., Orlov B. N., Meesmann A., Sajó K., Schmitz M., Sögtrop H. H. und andere.